

Dr. LUJO VOJNOVIĆ: DALMACIJA U POMORSKOM BOJU KOD LEPANTA 7. X. 1571.

U nedjelju 7 Oktobra, godine 1571, u 11 sati u jutro, na ulazu u Korintski zaljev, na visini rta Scrofa, kod Ehinadskih ostrva, sukobiše se dvije silne flote, kršćanska i turska. U 4 sata popodne, turska flota, potpuno razbijena, što više skoro sasvim uništena, nije više bila nego jedna tragična uspomena. Najveći pomorski boj u historiji, koji nosi besmrtno ime boja kod Lepanta,¹⁾ u kome se sukobiše 420 bojnih galija, nagje dostojne slikare: u Paola Veronese sa njegovom apoteozom boja kod Lepanta koja se nalazi u venecijanskoj R. Accademia de Belle Arti, pak i u skromnijem Andriji Vicentinu, koji je u dvorani Velikoga Vijeća Mletačke Republike, u Duždevskom Dvoru, sa vanrednim historijskim i dekorativnim osjećajem prikazao bitku u trenutku kad se sukobljavaju galija vrhovnoga komandanta kršćanske Lige don Juan-a d'Austria i galija na kojoj stoji Ali Paša, vrhovni komandant turske flote, koji je u boju i zaglavio.

Nikad se ni prije ni poslije u historiji nije vidjela ovakva tuča na morskim talasima. Kršćanstvo koje u onaj veliki dan predstavljahu Papa, Španija, Venecija, Gjenova, Savoja i Malteški Red, održavalo je posljednju veliku krstašku vojnu liturgiju protiv Turstva, koje bješe poplavilo polovicu Evrope, a prijetilo je propašću drugoj polovici. Od Carigrada do Budima i od Arhipelaga do samih bedema dalmatinskih gradova, sve je bilo pokorno pod turskim konjskim repom, posvuda su hodže pozivali Muslimane na molitvu. Po strani gledahu na taj užas samo Francuska, koja je od vremena Franje I i ako „najstarija kćerka Crkve“ vodila realističku politiku saveza sa Turskom i Njemačko Carstvo, koje se nalazilo bez prave orientacije i bez novčanih sredstava.

Neposredni je povod ovome sukobu dao rat izmegju Mletačke Republike i Visoke Porte, koja je pod Sultanom Selimom II bila krenula na osvojenje mletačkoga otoka Cipra.

Ovaj otok, na istočnom kraju Sredozemnoga mora, suproč Sirijskoj obali, o kome se u dandanašnji ponovno mnogo govori,²⁾ imao je vrlo burnu i vrlo originalnu sudbinu.

¹⁾ Lepanto je talijanski oblik grčkoga gradića Naupaktos koji leži na samom dnu Korintskog zalijeva. Boj kod Lepanta zove se takogjer i boj kod otoka Curzolari ili grčki Ehinades koji se nalaze izmegju otoka Kefalenije i gradića Lepanta. Ovo skupno ime: „Curzolari“ ne smije se miješati sa našim otokom Korčulom, koji se takogjer talijanski zove: „Curzola“ (od grčkoga „Korkyra“), sličnost kojoj je podlegao ministar inostranih djela Sonnino — ili njegovi pomorski savjetnici — u glasovitom londonskom tajnom ugovoru god. 1915 kad je nazvao „isole Curzolari“ naše otoke Korčulu, Lastovo i Hvar! Tako su odlično Talijanci poznavali Dalmaciju!

²⁾ God. 1878, vrlo poluistočnjački imperijalizam Disraëlija (lorda Beaconsfielda) u ime nekakvih protu-usluga prinudi Tursku, u oči samoga berlinskoga kongresa, da Engleskoj preda čisto grčki otok Cipar sa onom istom formulom: „occupation et administration“ sa kojom je Austro-Ugarska, baš po britanskom ugledu, zadobila Bosnu-Hercegovinu.

Nekada vizantski, osvoji ga engleski kralj Rihard Lavljeg Srca na putu u Svetu Zemlju (1191) i ustupi ga protjeranome jeruzalimskome kralju Guy de Lusignan-u, koji na otoku osnova novu kraljevinu, Ciparsku. Ova je kraljevina, polu-francuska, trajala do godine 1489 i nekoliko je puta u historiji srednjovjekovne Evrope zablistala viteškim sjajem. Ali se Mleci lakomljahu na ovo važno „stovarište“ istočne trgovine Sredozemnoga mora (baš kao Engleska) koje podržavaše veze izmegju Misira, Sirije, Arhipelaga i još dalje. Ciparski kralj Jakob II oženi se sa mletačkom patricijkom Katarinom Cornaro, koju je lukavi mletački Senat po Jakobovoj smrti proglasio bio „početkom Republike Sv. Marka“. U ime toga posinovljenja, god. 1489 Mletački Senat proglasi aneksiju Cipra i primivši na kraljevski način Katarinu Cornaro, odredi joj boravište u blizini Mletaka gdje ona produži svoj kraljevski sjaj. Kad Turska riješi da istisne Mletačku Republiku sa Cipra, Mleci tamo vladahu već osamdeset godina.³⁾ Ciparski žitelji nisu bili zadovoljni mletačkom upravom. Mlečići su vladali Ciprom kako su vladali Dalmacijom. I kako su ovu smatrali odbranbenom linijom svoje trgovine, tako su isto smatrali Cipar kao pied-à-terre za svoju trgovinu sa egipatsko-sirijskim i uopće azijskim tržištem. Prva im je briga bila da unište sve uspomene prošlosti. Pa kako su u Dalmaciji bili poništili mnogo stvari koje su podsjećale na ugarsku i hrvatsku vladavinu, tako su i na Cipru učinili. Po tvrgjenju jednog danskog historika numizmate, Mlečići uništiše sve novce sa likom ciparskih kraljeva, tako da se na Cipru skoro nije ni mogao naći luzinjanski novac i ako je na otoku ona kraljevska kuća vladala preko tri stotine godina! Mleci su se bili Grcima zamjerili i velikim nametima, agrarnim svojatanjima i vjerskim zadijevanjima. Pak zato, kad je Sultan poslao silnu vojsku da osvoji Cipar, mnogi Grci potajno šurovahu s Turcima protiv Mletaka. Ali mletačka odbrana Cipra (Mleci su u tom ratu bili mandatori kršćanstva) ostaće za sva vremena jedna od najčistijih i najslavnijih stranica ovoga čudesnoga grada. Nakon junačke borbe, Nicosia bi zauzeta septembra 1570. Turci posjekoše petnaest tisuća ljudi. Famagosta pod zapovjedništvom Markantuna Bragadina branila se dok nije postala hrpa gorućeg kamenja. Najzad, Bragadin predade se na vjeru turskome zapovjedniku sa jednim ostacima posade. Turčin prekrši zadanu riječ i predade Bragadina dželatima da mu živome odru kožu. Ovaj junak, dok ga živa derahu, pjevaše na sav glas psalm: „Miserere mei Deus“. Kožu mu podniješe Sultanu u Carigradu. Iskupi je mletački bailo (ambasador) i eno je sada u mramornoj urni, u Mlecima, u crkvi Sv. Ivana i Pavla (SS. Giovanni e Paolo), u Panteonu mletačkih veličina.

Kad je Cipar, u Avgustu 1571, konačno osvojen, cijeli se kršćanski svijet uprepasti. Sve surevnjivosti — naročito ona izmegju Španije i Mletaka — biše zaboravljene, sve poteškoće izglagljene, sve dišaše samo osvetom. Pregovori se za Svetu Ligu, u Rimu, uskoriše. Srećan po kršćanstvo, na Petrovoj Stolici sjedaše veliki jedan papa, div volje i energije, vatreni Dominikanac o. Mihail Ghislieri, papa Pijo V. Ovome se izvanrednome čovjeku duguje dvoje: ostvarenje Svete Lige protiv Turčina, a Dubrovnik mu naročito duguje spas, što ga je uzeo u zaštitu od Mletačke Republike (Španija se odma saglasi s papom) koja je na sva usta, kroz svog poslanika Soranca, tražila da i Dubrovnik pristupi Savezu. Nastojanja se Repu-

³⁾ Dubrovačka je Republika držala na Cipru svoga konzula. Pisac ovih stranica poznao je u svom djetinjstvu posljednjega dubrovačkoga konzula na Cipru Božovića, potomka dične građanske dubrovačke porodice o kojoj je riječ u „Padu Dubrovnika“.

*Paolo Veronese, La battaglia di Lepanto.
(Venezia, R. Accademia di Belle Arti)*

blike izjalove. U ugovoru saveznici zajamče Dubrovniku potpunu neutralnost u sukobu sa Portom, sve dok se Sv. Ocu drukčije ne bi svidjelo (ove su posljednje riječi nekakva koncesija Mlecima, a inače se znalo da papa nikad ne će pogaziti naročito taj član.⁴⁾ Da je papa bio neko drugi, slabiji, pa još i u onom sukobu interesa i struja najvećih svjetskih sila ravnođušan prema sudbini Dubrovnika, naš bi grad bio uvučen u rat i bio bi platio čast ratovanja sa Sv. Ligom svojom slobodom, kako bi se god bila dovršila vojna.

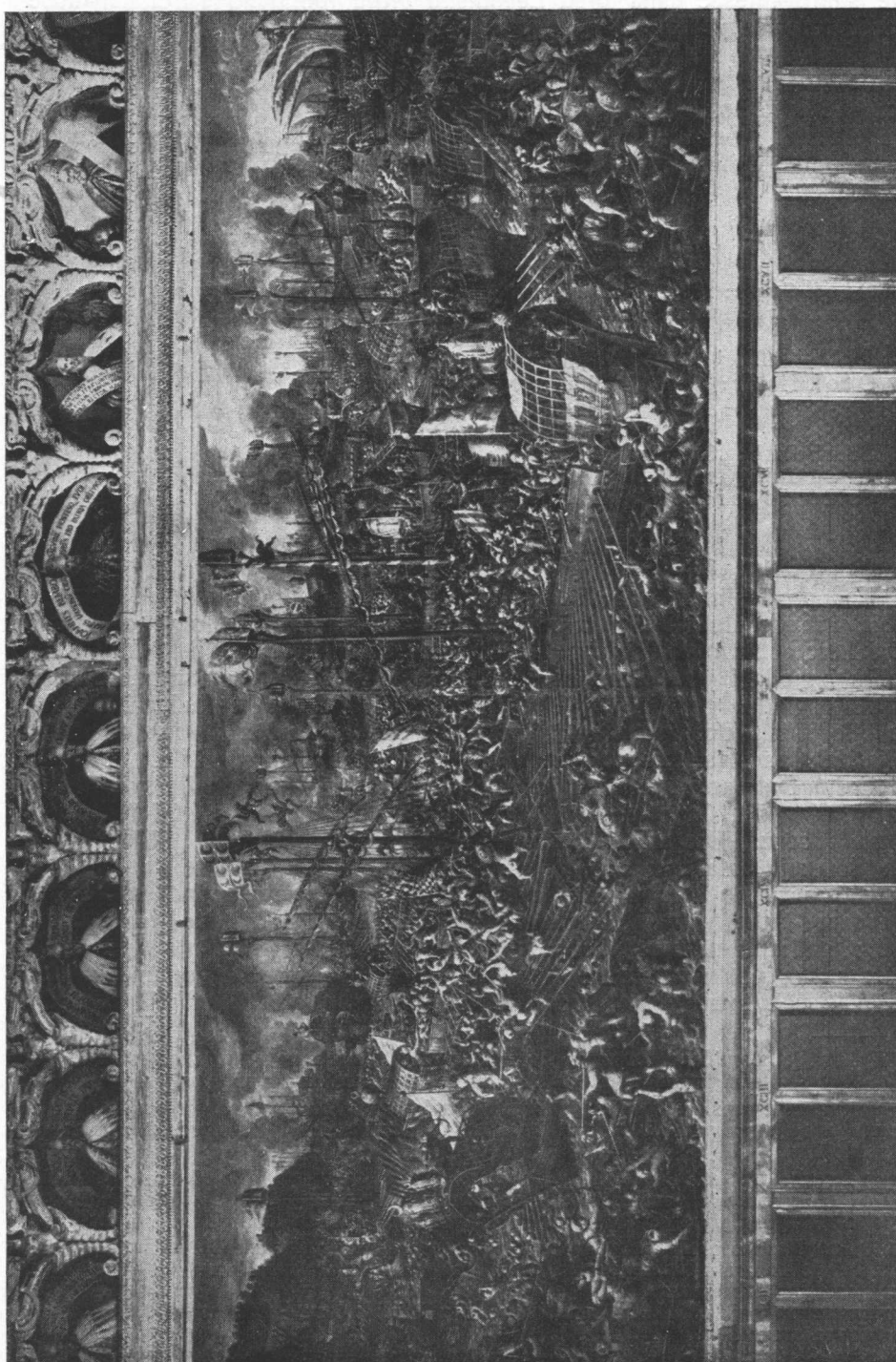
Ugovor bi svečano potpisan i proglašen. Ogromna flota sastade se u Messini. Kršćansko je brodogradništvo brojilo 209 bojovnih galija, od kojih je sama Venecija stavila u bojnu liniju 108! Ostale su galije ovako bile razdijeljene: Papa — 12 galija, Španija 81 galija, Savojski vojvoda 4 galije i 4 galije Malteški viteški red. Osim toga bilo je 6 „galeaca“ (manjih pomoćnih brodova), 28 velikih transportnih lagja (navi) i velika množina drugih, manjih. Cijela ta ogromna sila, koju Sredozemno more nije nikad vidjelo ni prije, ni poslije, bila je pod vrhovnim zapovjedništvom dvadeset i četiri godišnjega Don Juan-a d'Austria, vanbračnoga sina Cara Karla Petoga, dakle, po krvi, brata kralja Filipa II. Mletačka je flota bila pod vrhovnim zapovjedništvom (Capitano Generale da mar) Sebastijana Venier-a, koji je u samom boju igrao veliku ulogu i kog par godina kasnije podi-goše na duždevski prijestô. Papine su galije slušale admirala Markantuna Colonna, trećega junaka onog dana, koji je nosio titulu Generalnog kaptana Svete Crkve. Glavni su zapovjednici bili ova trojica. Osim toga, lijevo je krilo — mletačko — bilo pod zapovjedništvom generala Agostina Barbariga, koji je u boju slavno poginuo, desno krilo — gotovo mahom španjsko — pod gjenoveškim admiralom Gianandreom Doriom, a u rezervi stajao je markiz de Santa-Cruz, čija je intervencija pod kraj boja bila odlučna. Prethodnica se sastojala od sedam galija pod zapovjedništvom don Juan-a de Cardona.

Kršćanskoj je floti Dalmacija dala znamenit prilog: sedam galija. Četiri otoka: Cres, Krk, Rab i Hvar. Tri grada: Šibenik, Trogir i Kotor.

Prije nego li pregjemo na raspored dalmatinskoga odreda, podvući nam je da se u potpunom spisku što nam je iz državnih arhiva sačuvao Jeronim Catena god. 1587 u svom dokumentovanom djelu o životu Sv. Pija V⁵⁾ ne nalazi zabilježena ni galija zadarska, ni galija spljetska. Može li se zamisliti da dva glavna grada mletačke Dalmacije nisu poslala svoje galije? U oskudici dokumenata, a u sadašnjoj nemogućnosti da provjerimo i objasnimo to odsustvo, držaćemo jedno od ovo dvoje: ili su iz nama nepoznatih razloga galije ta dva grada bile inkorporirane mletačkoj floti pod mletačkim zapovjednicima (sopracomiti) pak su zato ubrojene u čisto mletačke, dok su naprotiv galije pomenutih općina zasebno navedene jer su im zapovjednici bili domaći sinovi, kako ćemo vidjeti, ili je nešto drugo: one iste godine 1571 pak i godinu ranije Turci su harali i palili zadarsku i spljetsku okolicu. 1 Juna 1570 napadoše sâm grad Zadar. 3 Septembra 1571,

⁴⁾ Mi smo sve te pregovore i čitav tok dogadjaja u Lepantskoj godini potanko ispričali u predgovoru diplomatskoj prepisci Frana Gundulića (oca pjesnikovoga) dubrovačkoga poslanika kod Pija V i Grgura XIII koju smo publikovali god. 1909 u Aktima C. bečke Akademije Znanosti. Predgovoru je naslov: „Die heilige Liga“. Ova je radnja i zasebno izdana kod A. Höldera u Beču.

⁵⁾ Vita del gloriosissimo Papa Pio Quinto, scritta da Gerolamo Catena, con una raccolta di lettere di Pio V ecc. et i nomi delle Galee et de Capitani così Christiani, come Turchi, che si trovarono alla battaglia navale. Mantova 1587.

Andrea Vicentino, La battaglia di Lepanto. (Venezia, Palazzo Ducale)

dakle samo mjesec dana pred Lepantsku bitku, ponovno Turci napadoše Zadar i otvoriše veliku rupu u jednom gradskom bedemu, tako da su ih gragjani sa nešto vojske jedva odbili. Iste su godine Turci zauzeli Budvu, Korčulu su takogjer napali, ali su odbijeni. Spljet je takogjer bio napadnut. Turci bijahu u Solinu. Zar je suviše smjelo tvrditi, da su one dvije komunalne vlade, dogovorno sa centralnom vladom, zadržale svoje galije zbog morske policije i da bi za svaki slučaj bile spremne da pomognu i jednom i drugom gradu?

Raspored dalmatinskih galija bio je ovaj:

Na lijevom krilu:

(vrhovni zapovjednik Barbarigo)

Otok Cres: „Sveti Nikola“, zapovjednik (sopra comito) Colane Drascio

Otok Krk: „Uskrsnuli Hristos“ (Cristo risorto), zapovjednik Lodovico Cicuta⁶⁾

Centar

Don Juan d' Austria

Otok Hvar: „Sveti Jerolim“, zapovjednik Ivan Balzi

Na desnom krilu

Gianandrea Doria

Otok Rab: „Sveti Ivan“, zapovjednik Ivan Dominis⁷⁾

Grad Trogir: „Žena“ (La Donna), zapovjednik Lujo Cippico⁸⁾

Grad Kotor: „Sveti Trifun“ zapovjednik Jeronim Bisanti⁹⁾

Rezervni odred

Marchese di Santa-Cruz

Grad Šibenik: „Sveti Gjuragj“, zapovjednik Kristofor Lučić.

Kad promislimo da je bogati Malteški Red, koji je sve svoje snage i svoje prihode uložio bio u borbu s Turčinom, dao samo 4 galije, a i moćni herceg Savojski Emanuelo Filiberto samo 4, dalmatinski prilog od 7 galija izgleda i jest ogroman. Ne zaboravimo još i to da su ono bile za Dalmaciju gladne godine, da je njezino stanje u drugoj polovici XVI stoljeća bilo u svakom pogledu užasno i tad ćemo se uvjeriti da je ova naša zemlja dala za stvar kršćanstva prilog daleko preko svojih sila.

Osim Dalmacije, dali su još galija ovi mletački posjedi, svi od nje bogatiji: Kandija, Capo d' Istria,¹⁰⁾ Jonski otoci Kefalonija, Krk i Zante i gradovi Vicenza, Bergamo, Crema i Padova; sve zajedno 49 galija, dok je sama Venecija dala njih 54.

Biće prijatno a i potrebno našim čitaocima da se upoznadu sa fazama sudbonosne bitke, u kojoj su dalmatinski mrnari ne samo na svojim sopstvenim galijama učinili čudesa junaštva i osvetili pritisnuti naš narod, koji je samo još kroz srpske hajdučke čete i hrvatske pogranične straže, podržavao nekakvu sjenku otpora protiv turske bujice. Mi zamišljamo da

⁶⁾ Ova je plemićska porodica, koja još postoji, igrala na Krku znamenitu ulogu u XV i XVI stoljeću. Imala je čitavu stranku protivnu krčkim Frankopanima.

⁷⁾ Prastara rapska porodica, ogranak Frankopana, koja je, megju ostalim, dala glasovitoga spljetskoga nadbiskupa Markantuna Dominisa u XVII stoljeću. I ova porodica postoji.

⁸⁾ Drevna trogirski kuća, koja, po jednoj legendarnoj verziji, vuče lozu od starih rimskih *Coepiona*, ali izgleda da je to renesanska genealogija, kakvih je u XVI stoljeću bilo mnogo. Cippico su u istini jugoslovenska porodica i oni još postoje.

⁹⁾ Prastara kotorska porodica, sad izumrla. Jedan rogiak ovoga Bisanti-ja Luka Bisanti bio je kotorski biskup i god. 1538 branio je i odbranio Kotor od gusarskoga kralja Hairedina Barbarosse.

Za Balzi (možda Balčić), Drascio (možda Dražić) i za Lučića trebalo bi premetati odnoscne arhive.

¹⁰⁾ Capo d' Istria (Kopar) poslao je galiju „Il Leone“ pod sopracomitom Domenico del Tacco.

su Dalmatinci srnuli u boj pjevajući o Marku Kraljeviću¹¹⁾ i „vozila se po moru galijska“.

U 11 sati u jutro, pri mirnome moru, i prije nego li je cijeli kršćanski front mogao de se razvije u bojni stroj, nestrpljivi se Mlečići (možda baš Dalmatinci!) uhvatiše sa desnim krilom turske flote. Turci izgube mnogo galijska, a hrabri mletački general Agostino Barbarigo plati životom smjeli preuranjeni napad. Na podne, cijelo lijevo, mletačko, krilo stupi u akciju, a pô ure kasnije sudar postade općenit izmegju dva glavna dijela. Ono što se francuski zove „corps de bataille“, na kršćanskoj strani bio je sastavljen ovako: Vrhovni admiralski brod „La Reale“, nad kojim se vijala bijela zastava sa naslikanim Raspelom, koju je sam papa bio predao Don Juan-u, nalazio se izmegju mletačkoga admiralskoga broda pod Sebastijanom Venierom i papskoga admiralskoga broda pod Markantunom Colonnom. Ova se trojica ne ostavljahu nikada, neprekidno vijećahu i dozivahu se u najžešćoj borbi. Lijevo mletačkom admiralskom brodu nalazio se gjenoveški admiralski brod pod admiralima Ettore Spinola i princom od Parme. Don Juan-u i Colonnii desno stajala je galijska Velikoga Komandera Kastiljske Krune. Zapovjednici savojske i malteške admiralske galijske bili su Mgr de Ligny i princ od Urbina. Nikada se takvo društvo nije sastalo ni prije ni poslije, gdje se sve takmičilo u stepenu savršenstva, i rod i sjaj i slikovitost i junaštvo kao što evo sada kad se na grčkome moru kršćanstvo osvećivalo za zauzeće Carigrada i za sva tlačenja i poniženja kojima je Evropa bila podložena od sto i više godina sa strane azijske nemani. Na jednoj strani dozivaše se Isus, na drugoj Allah. Vanredno vješti i junački zapovjednik turskog brodovlja bio je okružen Pertev Pašom i Mehmed Reisom, koji su svi bili prokušani pomorci. Dok su se tako u dimu topova i puščanog oružja, u vici, u sudaru galijskih kljunova dvije glavne sile — ne zaboravimo Hvarska je galijska bila sama u Centru — na desnom se krilu kršćanske mornarice nešto se nečuvena zbivalo što je moglo da ugrozi i u posljednjem je trenutku zaista i ugrozilo sve napore glavne kršćanske mornarice. Pobjeda koja se ocrtavala oko dva sata popodne mogla je da se provrgne u strašan poraz.

Rekli smo, da je desnim krilom zapovjedao Gjenovez Gian Andrea Doria, nećak velikog admirala Karla Petoga Andrije Dorie, od one čuvene gjenoveške kuće koja je dala velikih vojskovođa na moru i Gjenovi nekoliko duždeva. Njemu je nasuprot bilo lijevo krilo Ali Pašina brodovlja pod komandom alžirskoga gusarskoga deya Uluč Alije. Doria i Uluč Ali promatrahu se. Ni jednom ni drugom nije se htjelo da zagaze u boj. Iščekivahu izlaz borbe. Sve se udaljavajući od glavnih dijelova i jednog i drugog brodovlja, oko dva sata i pô stvori se opasna situacija. Don Juanovo desno krilo, usljed Dorijinoga odstupanja, ostade nezaštićeno. Kad to vidje Uluč Ali, baci se munjevito u taj prazni prostor, obrnu se, umota se oko nekoliko kršćanskih izolovanih jedinica i svojom nadmoćnijom eskadrom lako ih utuče baš u onom trenutku kad su kršćani računali da su dobili bitku. Srećom, vidjevši veliku opasnost u kojoj se najedanput nagje glavna flota, pridogje markiz de Santa Cruz sa svojom rezervom, pak divizija Cardona i neki brodovi iz centra i u nekoliko časaka poprave situaciju i utuku Uluč Alijinu eskadru, čiji se ostaci dadoše u divlji bijeg. Tačno u četiri

¹¹⁾ Ovo nije nikakva fantazija. Dokumentarno je dokazano, upravo za XVI stoljeće, da je naš narod pjevao o Marku pred samim mletačkim vlastima, koje to nikako nisu ni zabranjivale.

sata, kad se suton hvatao nad grčkim vodama i nad dalekim arbanaškim gorama prolomi se vazduh od vike kršćana. Krst bješe hametom potukao Nekrst. A u četiri sata, papa Pijo V u Vatikanu, moljaše se Bogu za pobjedu kršćanskoga oružja. Čuteći okružavahu ga dvorjanici. Na jednom ustade, raširi ruke i reče: „Zahvalimo Bogu, kršćansko je oružje pobjedilo!“ I tako je i bilo. Jedan prosti vojnik na glavnom admiralskom brodu ležao je teško ranjen u nozi. To je bio Cervantes, budući pisac don Quixota.

A gubitci? Na turskoj strani, mornarica potpuno rasturena, većim dijelom uništena. 60 galija zaplijenjeno, 15 njih nasukano na obalu, ostalo sagorjeno, mali dio u bijegu. 25,000 boraca mrtvih, među kojima Ali Paša i mnogi njegovi doglavnici poginuli. 12,000 kršćanskih robijaša na turskim galijama oslobogjeno. Sa kršćanske strane, 7600 mrtvih (2000 Španjolaca, 800 papskih boraca, ostalo Mlečiči). Od samih zapovjednika mletačkih galija (sopracomiti) sedamnaest ih poginulo, zajedno sa admiralom Barbarigom, kako rekomo.

Dorijino držanje za vrijeme boja potvrđeno je najstrožemu sudu i mnogi su ga nazvali izdajstvom. I jest i nije. Teško je riješiti se. U ovakim izuzetnim slučajevima, gdje počimlje gdje dospijeva izdajstvo? Stvar nije objašnjena. Ima znakova da je on tako radio po tajnim uputstvima iz Madrida, jer Filip nije želio da kršćanska pobjeda bude do takvog stepena potpuna, podozrijevaio je u prvom redu Mlečiče, u drugom redu svog sopstvenog brata i najzad je držao da će mu biti potrebna jedna jaka flota, koja je većim dijelom bila njegova, jer je Doria zapovijedao kao španjski admiral.

U gradu Messini, gdje je slavodobitna kršćanska flota — kojoj je neznan broj galija nedostajao — na povratku pristala, jedan je propovjednik u messinskoj katedrali započeo svoj govor o pobjedi i o vrhovnom zapovjedniku don Juan-u riječima iz prve glave evanđelja po Ivanu: „F u i t h o m o m i s s u s a D e o , c u i n o m e n e r a t J o h a n n e s“. Zaista ništa se istinitijega ni ljepšega nije moglo reći o tome mladome idealnome junaku koji je u godinama Aleksandra Velikoga zadobio jednu od najvećih bitaka istorije! Zvona svih crkava kršćanstva pozdrave Lepantsko slavlje kao praskozorje novih vremena, kao pridignuće iz jedne užasne mōre. Da je u Dalmaciji bilo velikog slavlja po crkvama, po domovima, po vijećnicama nema nikakve sumnje. Dalmaciju su tako često bili pohodili afrički gusari pod turskom zastavom, da je mogla, sa pravom, očekivati, da će je od sad minuti ovo strašno iskušenje. U Mlecima podignuše u crkvi Sv. Ivana i Pavla divnu kapelu posvećenu Blaženoj Gospi od Rozarija, jer je ona znamenita nedelja bila Njoj posvećena. Ukrasiše je veliki umjetnici, među ostalim Ticijan. Ova je kapela, u raskošnom renesanskom stilu sazdana i nakićena — koju su naši roditelji redovno posjećivali — nesretnim slučajem izgorila god. 1866 i tom prilikom pogine i jedna od najljepših Ticijanovih slika: „San Pietro Martire“. Kapelu su Mlečiči obnovili i trebalo je da se tu nedavno ponovno otkrije i posveti. U Padovi podignu veliku crkvu posvećenu Svetoj Justini (S. Giustina) djevici i mučenici, koja se 7 oktobra u crkvi slavi. Karlo IX Francuski i Car Maksimilijan II pridruže se općoj slavi i ako se nisu bili pridružili općemu naporu. Sve je disalo lakše, a ipak istorija nije možda nikad zabilježila jalovijeg trijumfa od Lepantske pobjede! U Carigradu je strava bila takva, da bi kršćanska flota, nakon malo dana odmora, bila mogla vrlo lako ići do Bosfora i uništiti Carigrad i tim oslabiti Tursku za sva vremena. Ali ništa se ne učini, jer se velika nesloga pojavi među saveznicima odma, može se reći, sutradan nakon pobjede. Filip II bješe pun podozrijevanja

protiv Mletaka. On drugo nije vidio nego vjerovatnost da će Mlečići iskoristiti pobjedu u svoje sebične svrhe, kako bi u prvom redu utukli španjsku trgovinu i španjski prestiž na Istoku. Da je Gjenova, vječita takmica Mletaka, pirila vatru nesloge, o tome nema sumnje. Kralj izda naredbu don Juan-u, nakon nekoliko vijećanja saveznika i omanjih pomorskih okršaja, da pričekava, da odlaže i najzad ga opozva. Mleci koji su nekada htjeli izolovati slabi Dubrovnik biše i sami potpuno izolovani i prinugjeni da, nakon teških pregovora, posredovanjem Francuske, sklope god. 1573 ponižujući mir s Turskom, kao da nigda nije ni bilo Lepantske pobjede.

Dugačko bi bilo i ovo nije sad mjesto da se pozabavimo sa tuga-ljivim pregovorima koji su prethodili miru i koje je kralj Filip pratio sa najvišom zluradošću, podržavajući čak jednog svog tajnog agenta u Dubrovniku koji mu je dostavljao najpodrobnije vijesti, jer su francuski diplomate za Carigrad prolazili Dubrovnikom i jer se sa tog opservatorija mnogo stvari moglo saznati. Evropa, koja ne bi bila digla prst — neka nam se oprostite ova figura — da izvadi republiku Svetoga Marka iz ovog strašnog škripca, nije se libila da licemjerno saspe na Mlečiće svu težinu svoje indignacije što su ovi zagazili, nakon Lepanta, u pregovore s Turcima. Republika se branila i preko svojih ambasadora i naročitim spomenicama u kojima bjelodano dokazivaše potrebu da se što prije poravna s Turcima ma bilo pod kojim uslovima. Na žalost, papa Pijo V bješe umr'o samo osam mjeseci nakon Lepanta i bješe ga naslijedio kardinal Buoncompagni, kao Grgur XIII, koji nije bio na Pijovoj visini i nije imao one iste veze sa kraljem Filipom i duždom — Petrom Loredanom — da ih izmiri.

U Vatikanskom Arhivu nalazi se n. pr. jedan rukopis pod natpisom: „Razlozi Mlečića za sklapanje mira sa Turcima“¹²⁾ iz kojega vadimo ovo značajno mjesto: „Narodi su već dovedeni u očajanje, jer ne trguju više. Trgovina je davala zarade mnogim siromašnim ljudima. S druge strane, mornarica je trebala svakodnevno ljude od vesla, pak se zemlje nisu više dobro obragjivale, a mnogi su i bježali da ne bi trebali u Dalmaciji služiti na galijama. Ovim se poteškoćama pridružila još i jedna veća, a to je, da su pridolazili Turci i osvajali zemljišta ispražnjenih od ljudi tako da bi u najkraće vrijeme sve bilo uništeno, a opet poteškoće su velike da se donese hrana u ona mjesta, pak i zato što ljudi ne bi imali više novaca da kupuju kruha. A kruh je bio postao strašno skup radi namirnica koje se izdavahu Saveznicima. Glad je bila posvuda, na ostrvima Kandiji, Tini, Cerigu, Zanti, Kefaloniji, Krfu i po svim ostrvima Jadranskog mora.“

Ovo su posljedice koje i mi, daleki potomci onih ljudi, više manje možemo da konstatujemo po svakom oružanom sukobu, ali gdje su ipak zastave i sagovi, zlato i cvijeće i rasvjete gradova? Dubrovnik jedini mogao se smatrati sretnim da je izbjegao ovim nedaćama i ako je, usprkos svojoj neutralnosti ili baš radi nje bio stavio na raspoloženje Svetoj Ligi dvadeset i više transportnih brodova, a sigurno i veliki broj mornara! U miru sklopljenom sa Portom na osnovi uti possidetis, Cipar ostade u turskim rukama, nešto malo dalmatinske teritorije kod Zadra i Šibenika povratila se Mlečićima, ali Solin i Kamen-Tvrgjava koja je vazda prijetila Spljetu — ostadoše pod Turcima i k tome se Republika obaveza da će platiti 200,000 zlatnih dukata ratne odštete. Ovo je epilog Lepantske pobjede!

¹²⁾ „Argomenti dei Veneziani per concludere la pace col Turco“. Rukopis je publikovan u prilogu djela španjskog Benediktinca Luciano Serrano: „Correspondencia diplomatica entre España y la Santa Se de durante el Pontificado de S. Pio V.“ Madrid, 1914.

Zar je zaista u ovome sve? I nije. I ako je Veliki Vezir rekao mletačkome poklisaru: „Obrijali ste nam bradu, ali nam je opet ponarasila“, ipak je od toga vremena turska moć polagano počimala opadati, a kod Turaka se uvriježi sujevjerno mišljenje da je Allah odredio tako, da Turcima ostavi kopno, a kršćanima more.*

Résumé. — La bataille navale de Lépante (7 Octobre 1571) où les forces coalisées de Venise, de l'Espagne, du Pape, du duc de Savoie et de l'Ordre de Malte détruisirent une puissante flotte ottomane, fut en quelque sorte l'épilogue triomphal des Croisades. N'était la discorde des Alliés et surtout la profonde méfiance que Venise inspirait au roi Philippe, la campagne se serait achevée par la prise de Constantinople. Une paix désastreuse, conclue en 1573 entre Venise et la Turquie, réduisit au néant l'effort de la Chrétienté, auquel avait présidé l'énergie indomptable du pape Pie V.

La Dalmatie, qui, depuis 1420, était devenue province vénitienne, nantie d'une autonomie communale, malgré l'état déplorable dans lequel elle se trouvait à la fin du XVIe siècle, contribua largement, dans la mesure de ses forces, au succès des Alliés, en envoyant sept Galères dans les eaux grecques. Les communes de Cherso (Cres), Veglia (Krk), Arbe (Rab), Lesina (Hvar), Sebenico (Šibenik), Traù (Trogir) et Cattaro (Kotor) prirent part à la campagne des Croisés. Les Galères dalmates étaient placées sous les ordres des commandants (sopracomiti) sorties des rangs des plus illustres familles croates du pays.

On ne fait point mention des forces navales de Zara (Zadar, résidence du provvediteur général vénitien) et de Spalato (Spljet), mais cette carence s'explique par les incursions des Turcs qui menaçaient plus spécialement ces deux villes et par la nécessité de surveiller, le long de la côte dalmate, les mouvements de l'ennemi.

Raguse (Dubrovnik), république indépendante, ne se joignit point aux Alliés. Grâce à l'intervention du pape et du roi d'Espagne, Venise dut consentir à ce que dans le traité de la Sainte Ligue on insérât un article à part qui garantissait la neutralité à la petite république slave de l'Adriatique, qui était tributaire de la Porte et qui eût probablement perdu sa liberté en prenant part à l'expédition. Néanmoins, Raguse envoya secrètement à la flotte des Alliés des navires de transport et favorisa leurs opérations, à l'insu des Turcs.

Le rôle glorieux joué par les Dalmates à la bataille de Lépante préluait à la revanche que les Slaves du Midi prendront aux siècles suivants contre le conquérant de Constantinople. A la lueur de l'incendie de la flotte ottomane on entrevoit à l'horizon la libération des Balkans.

* Isp. o lepantskoj bitci i Ticianovu apoteozu u madridskom Pradu.